

Keywords: aesthetic theory, medieval aesthetics, medieval consciousness, mentality, symbolism, alehoryzm, beauty, art, morality, religiosity

УДК: 392+130.123.3

**ТВОРЧИСТЬ І ТРАДИЦІЯ ЯК ВЗАЄМОДОПОВНЮЮЧІ
ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ
СПАДКОЄМНОСТІ ТА ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ**

**О. В. ДУБРОВІНА, асистент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
E-mail: dubrovina.oksana@gmail.com**

Анотація. Проаналізовано феномен співіснування творчості та традиції у культурному процесі. Це співіснування характеризується взаємопроникненням та взаємовпливом. Процес спадкоємності розглядається як той “простір”, який містить у собі як всі передумови збереження традицій, так і всі передумови для творчості, а також інтерпретацій, запозичень, розвитку, діалогу не тільки різних культур, але й різних епох, світоглядних парадигм.

Ключові слова: *творчість, традиція, культура, спадкоємність*

Відомі тлумачення творчості та традиції як суттєвих елементів культурного процесу у всій своїй сукупності відображають, в першу чергу, неоднозначність й поліфонічність їх проявів. Тому звернення до питань осмислення, аналізу творчості та традиції з точки зору їх взаємовпливу та ролі у динаміці розгортання культурних процесів завжди буде доречним, адже “...не існує культури поза людиною, поза її творчістю, традиціями, цінностями...” [7].

За основу нашого розуміння культури у контексті даної проблематики ми узяли визначення, що дала Ю. Чернявська: “Можна визначити культуру як сукупний духовний досвід народів й – ширше – людства, що виражається у ідеях, творах, уміннях, способах діяльності, у цінностях, а також – у самому міжпоколінному передаванні цих ідей, творів, умінь й цінностей в контексті творчого осмислення дійсності” [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблематику розглядали у своїх роботах І. Андрющенко, І. Бескова, В. Біблер, Г. Гадамер, Е. Гуссерль, Ж. Кюїзенє, В. Малахов, Е. Мареева, Е. Маркарян, Х. Ортега-і-Гассет, Ю. Чернявська, Е. Шилз та ін.

Мета дослідження – проаналізувати феномен співіснування творчості та традиції у культурному процесі.

Результати дослідження та їх обговорення. Вивчаючи феномен творчості як у культурологічному, антропологічному, так й у психологічному аспектах, ми дійшли висновку, що його потрібно розглядати у зв'язку з культурою та традицією. У зв'язку з культурою – тому, що саму культуру можна розглядати як безперервний процес творчості, культуротворчості. Дослідники стверджують, що у будь-якій етнічній культурі існує два шари, а власне – історично ранній, “нижній” шар та історично пізній, “верхній” шар. Перший включає у себе ті складові культури, що успадковані від минулого; цей шар зберігає у собі досвід попередніх поколінь й завдячуючи йому етнос, попри загальні тенденції тієї чи іншої епохи, залишається сам собою та розвивається у тому річищі, що відповідає духові та сподіванням народу. Тобто “нижній” шар містить ті компоненти культури, які, за широкого погляду на проблему можна назвати традиційними, тому що вони стійкі. Другий, “верхній” шар містить в тій чи іншій мірі нові культурні та духовні явища. Завдяки їм етнос у кожному конкретну історичну епоху має свій колорит і особливості, елементи цього шару нестійкі, динамічні. І, на наш погляд, в цьому шарі відбуваються ті творчі перетворення, завдяки яким створюється новий культурний досвід, тобто в цьому шарі здійснюється культуротворчість, створення й утвердження нових смислів, ідеалів, образів, настанов, перетворення й модифікація смислів бувших і навіть деяких цінностей [4].

Отже, якщо розглядати культуру як безперервний процес творення, то у такому контексті необхідно розглядати творчість у зв'язку з традиціями, оскільки, переважно, “нижній” шар будь-якої етнічної культури несе головне й необхідне навантаження щодо збереження етносу.

Ці два шари культури ніби існують у загальному культурному просторі (поділ на “ранній” та “пізній” пласти культури – умовний, абстрактний, їх практично неможливо відокремити один від одного). Поєднання динаміки та статичності у пліні культури відображено і в творчості, і в традиції (зазвичай традиція характеризується як статична складова культури, а творчість – як динамічна). Так, Е. Гуссерль виділяв пасивну та активну традицію. При цьому під активною традицією він розумів існування творчого підходу до традиції. Поняття “активна традиція” відбиває, з одного боку,

сутнісний бік механізму традиції й того, що передається нею, що дозволяє існувати їй довгий час, а з іншого боку – відображає творчий елемент у її бутті. Зважаючи на сказане ми вважаємо можливим в даному контексті розглянути традицію як статичну основу розвитку і творчість як активну, динамічну форму спадкоємності в культурі.

Так кожний з компонентів культури: традиційний та творчий, містять як динамічні, перетворюючі, так і статичні, стереотипні та стандартні елементи.

Ще важливий момент: процеси опредмечування особистістю власних задумів і здібностей та розпредмечування твору якоїсь іншої особистості, колективу мають не тільки традиційну (у тій чи іншій мірі) основу, але й в обох випадках спираються на творчий процес. Біблер В. С. вказував на те, що культура живе через спілкування, а також – на ситуацію співтворчості між твором і людиною, яка знайомиться з цим твором [3]. А отже, розпредметнений зміст може виявитися не те щоб більш багатим ніж зміст, що його вкладено самим автором, але, включений у культуру іншої людини, він стає самотнім, контекстно-діалогічним. Саме на стику, в діалозі якогось елемента спадщини та людини, що діткнулася його і створюється щось таке, що вже має деякі риси оригінальності та певну специфіку. Про діалогічність творів мистецтва говорив М. Бахтін. У нашому ж випадку можна говорити про діалог, який відбувається у сфері всього духовного досвіду етносу й людства загалом. Продукти творчості стають спадщиною і, можливо, згодом, навіть частиною якоїсь традиції, і ось це “перетікання” зі сфери створюваного, інноваційного у сферу традиційного, класичного – один з найцікавіших моментів існування та життя культури.

Ведучи мову про культуру, традицію та творчість, ми не можемо не згадати про концепцію поняття традиції Г. Г. Гадамера. Його підхід до традиції, а у зв'язку з ним й розкриття розуміння культури та творчості, побудований на достатньо суперечливих положеннях, що не дивно, оскільки саме явище традиції – багатопланове, тому в герменевтиці Гадамера так важливі нюанси.

Малахов В. С., міркуючи про особливості трактовки поняття традиції в працях Гадамера, відобразив особливості його концепції так: “...герменевтика Гадамера насправді орієнтована на те, щоб показати, що ніяке новаторство неможливе поза контекстом традиції. Але для Гадамера характерною є й протилежна тенденція, а саме, демонстрація тієї обставини, що в усякій спробі зберегти традицію міститься чимала доля новаторства” [6, с. 143].

Слід сказати про те, що саме поняття “традиція” узятє Гадамером так широко, що поняття “культура” стає його синонімом. А висловлення “ми живемо в традиції, з самого початку занурені у неї, знаходимось усередині традиції” [1, с. 337], має у Гадамера фатальне звучання. Цікаво і те, що Гадамер підкреслював діяльний, активний та рухливий характер традиції, на відміну від тих дослідників, які бачили у ній тільки застиглий досвід попередніх поколінь.

Позиція Гадамера часто розташовується саме на стику, здавалося б, несумісних один з одним положень. Але якраз це і надає особливої глибини його концепції, яка являє собою усвідомлення суперечності існування традиції. Так, з одного боку, Гадамер стверджує необхідність активно-творчої діяльності індивіда при витлумаченні тексту, що передається традицією, іншими словами, слід не відновлювати вихідний, початковий його смисл, а творити його заново. З іншого боку, навіть “творіння розуміння заново” смислів при дотиканні з текстами, які передаються традицією – по суті не має нічого спільного зі створенням абсолютно нових смислів. Тому що традиція, на його думку, замкнена сама у собі і всі переміщення та активність відбуваються усередині неї самої, люди при цьому породжують приблизно схожі смисли та змісти. Отже, Гадамер репрезентує оригінальне бачення традиції, що містить у своєму бутті активно-творчу діяльність людини.

Лотман Ю. М. писав: “Вічне завжди носить одяг часу, і одяг цей так зростається з людьми, що інколи під історичним ми не впізнаємо сьогоденного, нашого, тобто у якомусь розумінні не впізнаємо і не розуміємо самих себе” [5, с. 9]. Цінності – от, мабуть, те “вічне”, про яке говорив Лотман. Завдяки їм існує місток між минулим та майбутнім, завдячуючи їм традиція та творчість є співучасниками у культурному бутті. Адже кожне нове покоління ставить під сумнів частину цінностей предків та пізнає культурну спадщину вже з дещо інших позицій. Культурна спадщина – це деяка частина культури, - найцінніші, у першу чергу, духовні надбання людства, кожне з яких по-своєму універсальне, інакше людство не поверталось б до них знову і знову. Кожна епоха “акцентує свою увагу” на окремих, вибіркових гранях цієї спадщини. Творчість будь-якої епохи несе у собі певну домінанту, яка виражається у ідеалі епохи. Тому історія культури – це не тільки процес створення нових та збереження вже існуючих культурних цінностей, але й процес відкриття “нового” у “старому”, здобуття нового кута зору на “уже бувше”.

Якщо ж говорити про традицію як про механізм, то можна виділити кілька етапів, що складають мале коло життя традиції, яке починається зі знайомства нового покоління з нею:

- існуюча у конкретний історичний період у певного народу традиція – це завжди цінність (тут мається на увазі особливе ставлення людей до традиції, якщо ж говорити про складові традиції, то вона завжди містить цілу сукупність цінностей), але нове покоління переосмислює її, оцінює у відповідності з сучасністю;
- відбувається вибір певних елементів традиції (безумовно, нове покоління не успадковує усіх елементів минулого), самотворення видозміненої її структури;
- видозмінена структура, модель традиції засвоюється і сприймається як даність, природна та необхідна для життя етносу і людини; упорядкування життя відповідно до стверджених цінностей;
- традиція транслюється у зовнішній світ і, можливо, вишукує нові способи передачі смислів та цінностей, що складають її основу.

Звичайно, ці етапи ми виділили умовно, малоімовірно, що вони можуть існувати у “чистому” вигляді та протікати у суворій послідовності, тим паче що носіями традиції є етнос, групи людей, а, по-друге, знайомство нового покоління з традиціями, які існували до нього та існуючими за його становлення, відбувається поступово. Кожен з цих етапів потенційно містить можливості перетворення самої традиції, але саме в процесі передачі традиції (не обов’язково у діахронічній послідовності) та її пізнання відбувається “редагування”, інтерпретація, створення нової внутрішньої її динамічної цілісності. Іншими словами, в процесі передавання традиції відбувається те майже невлвиме сполучення традиційного та творчого елементів культури.

Дослідники в творчому процесі виділяють кілька фаз, частиною яких людина управляє свідомо, а частина їх протікає у підсвідомості. Момент неусвідомленості протікання творчості змушує дослідників констатувати неповноту знань про неї, неможливість до кінця зрозуміти це явище. Такий же момент, хоча у даному випадку його сприймають як дещо природне, існує і в бутті традиції. Так традиція є одним з засобів трансляції ментальності. Як відомо, ментальність являє собою в основному неусвідомлену частину національного характеру. А тому неусвідомлені елементи етнічного характеру, які транслюються традицією, навіть не сприймаються його носіями як традиційні. Отже, є “усвідомлені” традиції, а є традиції, які “увібрані” етносом несвідомо й які в рідких випадках можуть проявитися, наприклад, у разі зіткнення культур, “у них не так, як у нас”, - така ситуація може викликати подив й нерозуміння. Існування неусвідомлених компонентів як в творчому процесі, так і в традиції також “змазує” межі між ними та створює простір невизначеності, який сприяє взаємопроникненню цих феноменів культури. Але слід указати на різницю умов протікання безсвідомих та підсвідомих

процесів у творчості та традиції. Так, І. А. Бесковою було висловлено положення про те, що підсвідомі етапи творчості можна порівняти зі зміненим станом свідомості, якого досягають люди, що використовують різні медитативні техніки [2]. І творчості, і медитації передуює концентрування на певному об'єкті. А от неусвідомленість певних елементів традиції, на наш погляд, пов'язана з тим, що людина, будучи від самого народження “занурена” у традицію, приймає деякі компоненти її як частину оточуючої її (людину) дійсності, як само собою зрозуміле.

ВИСНОВКИ

Співіснування феноменів творчості та традиції у культурному процесі характеризується взаємопроникненням та взаємовпливом. Спроба досягнути творчість та традицію як взаємодоповнюючі елементи загального культурного процесу дала можливість розглянути традицію як статичну основу розвитку і творчість як активну, динамічну форму спадкоємності в культурі, а також привела до висновку, що процес спадкоємності можна розглядати як той “простір”, який містить у собі як всі передумови збереження традицій, так і всі передумови для творчості, а також інтерпретацій, запозичень, розвитку, діалогу не тільки різних культур, але й різних епох, світоглядних парадигм.

Список літератури

1. Андрющенко, И. А. Становление традиции как социально-философской категории [Текст] / И. А. Андрющенко // Культура народов Причерноморья. – 1998. – №5. – С. 336-339.
2. Бескова, И. А. Проблема творчества и буддийская традиция [Текст] / И. А. Бескова // Вопросы философии. – 1999. – № 7. – С. 158-173.
3. Библер, В. С. Культура. Диалог культур (Опыт определения) [Текст] / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31-42.
4. Дубровіна, О. В. Місце традиції та творчості у культуротворенні [Текст] / О. В. Дубровіна // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 25-26 листопада 2016 року, м. Львів. – Львів (Україна), 2016. – С.13-15.
5. Лотман, Ю. М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII - начало XIX века) [Текст] / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 1994. – 399 с.
6. Малахов, В. С. Понятие традиции в философской герменевтике Гадамера Г. Г. [Текст] / В. С. Малахов // Познавательная

традиция: философско-методологический анализ. – 1989. – С. 124-143.

7. Народная культура и национальные традиции [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Chern.

References

1. Andriushchenko I. A. (1998). Stanovlenie tradicii kak socialno-filosofskoi kategorii [It is becoming a tradition as a socio-philosophical category]. Culture of the Black Sea, 5, 336-339.

2. Beskova I. A. (1999). Problema tvorчества i buddijskaja tradicija [The problem of creativity and Buddhist tradition]. Problems of philosophy, 7, 158-173.

3. Bibler V. S. (1989). Kultura. Dialog kultur (Opyt predelenija) [Culture. Dialogue of cultures]. Problems of philosophy, 6, 31-42.

4. Dubrovina, O. V. (2016). Misce tradicii ta tvorčnosti u kulturotvorenni [Location tradition and creativity in cultural creation]. Proceedings of the International Scientific Conference. Current trends in history, sociology, political science and philosophy. Lviv (Ukraine), 13-15.

5. Lotman, Ju. M. (1994). Besedy o russkoi kulture. Byt i tradicii russkogo dvorianstva (XVIII – nachalo XIX veka) [Conversations about Russian culture. Life and traditions of Russian nobility (XVIII – the beginning of the XIX century)]. Iskusstvo, 399.

6. Malakhov V. S. (1989). Poniatie tradicii v filosofskoi germenевtike Gadamera G. G. [The concept of tradition in the philosophical hermeneutics of Gadamer G.G.]. Cognitive tradition of philosophical and methodological analysis, 124-143.

7. National culture and folk traditions. Available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Chern.

ТВОРЧЕСТВО И ТРАДИЦИЯ КАК ВЗАИМОДОПОЛНЯЮЩИЕ ЧАСТИ ОБЩЕГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕССА ПРЕЕМСТВЕННОСТИ И ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ

О. В. Дубровина

Аннотация. Проанализирован феномен сосуществования творчества и традиции в культурном процессе. Это сосуществование характеризуется взаимопроникновением и взаимовлиянием. Процесс преемственности рассматривается как то “пространство”, которое содержит в себе как все условия сохранения традиций, так и все условия для творчества, а также

интерпретаций, заимствований, развития, диалога не только разных культур, но и разных эпох, мировоззренческих парадигм.

Ключевые слова: *творчество, традиция, культура, преемственность*

CREATIVITY AND TRADITIONS AS COMPLEMENTARY PARTS OF A COMPREHENSIVE CULTURAL HEREDITY PROCESS AND DEVELOPMENTAL PROCESS

O. V. Dubrovina

Annotation. *The phenomenon of coexistence of creativity and tradition in the cultural process was analyzed. It is characterized by the interpenetration and mutual influence. The process of succession is seen as a "space," which includes all the prerequisites to preserve the traditions and all the conditions for creativity and interpretation, borrowing, development, dialogue of different cultures, ages and outlook paradigms.*

Keywords: *creation, tradition, culture, continuity*

УДК 159.9.07

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МІФІВ В КОНТЕКСТІ ПСИХОАНАЛІЗУ ФРЕЙДА

В. П. КУЛЬТЕНКО, кандидат філософських наук, доцент

Я. ТОВСТЕНКО, студент*

НУБІП України

E-mail: kultenko@ukr.net

Анотація. *Досліджується цикл давньослов'янських міфів в контексті положень психоаналізу З.Фрейда. Виходячи з теорії психоаналізу, виявляються мотиви вчинків героїв міфів. Дослідження дозволяє відстежити формування пластів несвідомого на рівні архетипів свідомості слов'ян. Адже міфи в концентрованому вигляді відображають спільні уявлення давніх людей про світ, людину, добро і зло, правду і кривду тощо. Вони є основою для ментальної єдності сучасних національних та етнічних груп.*

* Науковий керівник - кандидат філософських наук, доцент В.П. Культенко

© В. П. Культенко, Я. Товстенко, 2016